

Nr 87.

Ankom till riksdagens kansli den 20 april 1945 kl. 1 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa omkostnader för Svenska gengasaktiebolagets verksamhet.

(2:a avd.)

I propositionen nr 181 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 2 mars 1945, föreslagit riksdagen att

dels till Omkostnader för lagring m. m. av gengaskol genom Svenska gengasaktiebolaget för budgetåret 1945/46 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor,

dels till Omkostnader för experiment- och försöksverksamhet genom Svenska gengasaktiebolaget å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 288 000 kronor,

dels ock medgiva, att det för budgetåret 1940/41 å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket anvisade reservationsanslaget till Ytterligare förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget må disponeras även under budgetåret 1945/46.

Enligt skrivelse den 14 juni 1940, nr 391, biföll 1940 års lagtima riksdag Kungl. Maj:ts i proposition nr 298 gjorda förslag om bildande under statens medverkan av ett särskilt bolag, Svenska gengasaktiebolaget, vars verksamhet skulle inriktas på att bedriva dels en planmässig tillverkning av gengasaggregat, dels ock förmedling och inköp, eventuellt även beredning av för gengasdrift lämpligt bränsle. Samtidigt anvisade riksdagen bland annat till Teckning av aktier i Svenska gengasaktiebolaget såsom kapitalinvestering i fonden för statens aktier ett reservationsanslag av 500 000 kronor. Jämlikt Kungl. Maj:ts uppdrag tecknade chefen för folkhushållningsdepartementet aktier i bolaget till ett nominellt belopp av 499 500 kronor, varjämte återstoden av aktiekapitalet tecknades av enskilda personer. Konstituerande sammanträde med aktieägarna hölls den 21 juni 1940.

Till Förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget anvisade 1940 års lagtima och urtima riksdagar (skrivelsen nr 391 respektive nr 25) såsom kapitalinvestering i fonden för förslag till statsverket för budgetåret 1940/41 reservationsanslag av tillhoppa 6 000 000 kronor, vilket belopp huvudsakligen avsåg

anskaffande av gengasaggregat. På förslag av Kungl. Maj:t i proposition nr 71 till 1940 års urtima riksdag anvisade riksdagen (skrivelsen nr 98) såsom kapitalinvestering i nyssnämnda fond till Ytterligare förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget för budgetåret 1940/41 ett reservationsanslag av 15 000 000 kronor, avsett att av gengasbolaget användas för anskaffande och distribution av gengasbränsle (bilkol och bilved). Av förlagskapitalen har bolaget tagit i anspråk 3 000 000 kronor respektive 9 000 000 kronor. På framställning av Kungl. Maj:t medgav 1944 års riksdag (skrivelsen nr 381), att sistnämnda reservationsanslag finge disponeras även under innevarande budgetår. Någon framställning om motsvarande medgivande beträffande de icke ianspråktagna medlen å reservationsanslaget å 6 000 000 kronor ansågs däremot icke behöva göras, då bolagets verksamhet för anskaffande av gengasaggregat i stort sett avslutats. Jämlikt gällande regler för dispositionsrätten till äldre reservationsanslag stå dessa sistnämnda medel med utgången av budgetåret 1943/44 icke längre till förfogande. Av de ianspråktaga förlagsmedlen, tillhoppa 12 000 000 kronor, har bolaget sedermera återbetalt 3 000 000 kronor.

Med Kungl. Maj:ts bemyndigande träffades den 2 juli 1940 ett avtal mellan staten och bolaget.

Vid ett sammanträde med representanter för bränslekommissionen och gengasbolagets styrelse den 3 maj 1944 inför det statsråd, som då var föredragande för bränsleärendena, enades man om att bolagets fortsatta befattning med försörjningen av gengasbränsle skulle ske efter i huvudsak vissa riktlinjer som föreslagits i en av bränslekommissionen den 8 februari 1944 dagtecknad promemoria, åsyftande bland annat en successiv avveckling av bolagets verksamhet. Krossningsanläggningarna skulle även efter krossningsverksamhetens avslutande tills vidare bibehållas såsom reserv. Försäljningen av kol från de s. k. kontraktsugarna skulle tills vidare fortsätta i den utsträckning som betingades av kontrakten med ugsägarna. Bolagets lagervårdande verksamhet skulle fortsätta tills vidare. Om behov uppstode, skulle bolaget vara berett att ånyo utvidga verksamheten på träkolsområdet. Bolaget och bränslekommissionen skulle uppmärksamamt följa försörjningssituationen och hålla nära kontakt med varandra.

Under större delen av år 1944 rådde en överskottssituation på bilkolsmarknaden. Härtill synes bland annat ha bidragit, att producenter och grossister i förväntan på ett annalkande fredsslut i stor utsträckning utsålde sina lager samtidigt som förbrukarna blevo mindre villiga att köpa kol på längre sikt. De sammanlagda lagren av bilkol inom landet, som den 1 januari 1944 beräknades uppgå till omkring 3,2 miljoner hektoliter, minskades sålunda till omkring 1,9 miljoner hektoliter den 1 januari 1945. Denna överskottssituation med därav följande nedpressning av prisnivån torde ha medfört en viss inskränkning av produktionen, till följd varav mot slutet av år 1944 en omsväng-

ning å marknaden inträdde och en viss knapphet började göra sig gällande. Gengasbolagets lager, som den 1 januari 1944 utgjorde omkring 484 000 hektoliter, hade den 1 juli samma år ökat till omkring 1 056 000 hektoliter. Från senare delen av året har en viss utförsäljning från lagret ägt rum i syfte att motverka knappheten på bilkol. Lagret utgjorde den 1 januari 1945 cirka 866 000 hektoliter och har därefter ytterligare minskats.

Med anledning av denna utveckling anmodades *bränslekommissionen* under hand att inkomma med yttrande rörande bilkolförsörjningens ordnande i fortsättningen. Bränslekommissionen har i en till chefen för folkhushållningsdepartementet ingiven skrivelse den 5 januari 1945 sammanfattningsvis som sin åsikt uttalat, att gengasbolaget tills vidare under år 1945 borde fortsätta sin verksamhet med följande uppgifter, nämligen att svara för civil beredskapslagring efter vissa av kommissionen angivna riktlinjer, att under återstående kontraktstid mottaga arrendeugnarnas kolproduktion, att i den omfattning så låte sig göra uppköpa råkol med leveranstid inom kalenderåret 1945, att företaga kontraktering av färdigt bilkol för leverans på längre sikt, förslagsvis sex månader eller mera, dock inom kalenderåret 1945 samt att, om från kommissionens sida inledda underhandlingar med Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag därtill gäve anledning, ombesörja fortsatt drift vid detta bolags anläggning vid Bysjön.

I yttrande den 25 januari 1945 har *Svenska gengasaktiebolaget* uppgivit, att produktionen av bilkol under sista halvåret 1944 enligt bolagets beräkningar understigit behovet med cirka 370 000 hektoliter i månaden och produktionen behövde ökas med ytterligare 420 000 hektoliter i månaden för att ställningen skulle kunna hållas utan tillgripande av lagren.

Bolaget har vidare anfört följande.

Då det nu torde vara givet, att bolagets verksamhet måste fortsätta och att den avveckling som tidigare var bestämd ej planenligt kan komma till stånd, är det nödvändigt, att statsmakterna taga ställning till det finansieringsproblem som nu uppstår. Vi ha tidigare framhållit att det är omöjligt att nu klart bedöma de anspråk, som kunna komma att ställas på statsmedel för att genomföra erforderliga stödåtgärder. Följande beräkning avser emellertid de direkta lagringskostnaderna för den beredskapslagring, som hittills förekommit och som planeras för år 1945:

Under bokföringsåret 1/7 1943—30/6 1944 kostade enligt bokföringen beredskapslagringen (1 050 000 hektoliter) i form av frakter, hyror, tillsyn etc., men icke utlastning .	kronor	645 534
För tiden 1/7—31/12 beräknades kostnaderna för hyror, försäkringar etc. till 1,8 öre per hektoliter och månad, vilket för 1 000 000 hektoliter utgjorde	»	108 000
Under samma tid utlastades 200 000 hektoliter till en kostnad av 27 öre per hektoliter	»	54 000
För innevarande kalenderår beräknas lagringskostnaderna för i ovanstående program nämnda 1 200 000 hektoliter på följande sätt:		

Hyrer, försäkringar etc. 1,8 öre \times 800 000 hektoliter (medeltal) \times 12 månader	kronor	172 800
Utlastning 27 öre \times 800 000 hektoliter	»	216 000
Inläggning 51,4 öre \times 1 200 000 hektoliter	»	616 800
Summa kronor		1 813 134

Sammanfattningsvis har bolaget föreslagit, att bolagets egen produktion såsom tidigare i största möjliga utsträckning uppehålls under innevarande år, att bolaget bemyndigas vidtaga erforderliga åtgärder för att stödja produktionen av färdiga bilkol genom att teckna erforderligt långfristiga kontrakt, så att, så snart sig göra låter, en ökad produktion av upp till 420 000 hektoliter per månad kan åstadkommas om så visar sig nödvändigt, att för täckande av bolagets utgifter för beredskapslagring anslås 1 800 000 kronor, att bolagets aktiekapital höjes till 10 000 000 samt att Kungl. Maj:t giver bränslekommissionen bemyndigande att direkt dirigera bolagets verksamhet och att kommissionen, för vinnande av bättre samarbete, blir representerad i bolagets styrelse.

I en gemensam skrift den 8 februari 1945 ha *Bilbränsleproducenternas riksförbund* och *Trädestillatörernas riksförening u. p. a.* med instämmande av *Råkolcentralen förening u. p. a.* framfört vissa synpunkter på frågan om bilkol-försörjningens ordnande, innebärande bland annat att garanti för avsättning av färdiga bilkol för leverans intill utgången av år 1945 eller den längre tid myndigheterna funne behövlig, lämnades producenterna i den mån dessa anmälde sig. Då det vore retortanläggningarnas kol, som vore lämpligast för förbrukning i tätorterna, måste systemet förknippas med en garanti för avsättning även av tjärprodukterna.

Bränslekommissionen har framhållit, att förslaget om avsättningsgaranti för producenterna syntes stöta på så stora praktiska svårigheter att det icke kunde vinna beaktande. Enbart kvalitetsfrågorna skulle säkerligen bli så besvärande att hela systemet icke bleve funktionsdugligt. Kommissionen funne sig tills vidare även förhindrad att förorda en avsättningsgaranti för tjärer.

Priskontrollnämnden har ansett det icke lämpligt att för närvarande genomföra någon avsättningsgaranti för bilkol.

I enlighet med statens åtagande i förutnämnda avtal med gengasbolaget att bestrida bolagets kostnader för fullgörandet av särskilda åt bolaget lämnade uppdrag anvisade riksdagen till Omkostnader för experiment- och försöksverksamhet genom Svenska gengasaktiebolaget dels å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1941/42 (skrivelsen 1942 nr 125) under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 325 000 kronor, dels ock å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/1943 (skrivelsen 1943 nr 18) under samma huvudtitel ett reservationsanslag av 395 000 kronor. Jämlikt beslut av Kungl. Maj:t den 30 april 1942, den 19 februari 1943 och den 21 januari 1944 ha av ifrågavarande belopp 174 807 kronor 3 öre använts till täckande av experi-

ment- och försökskostnader under verksamhetsåret 1940/41, 293 507 kronor 24 öre för kostnader under 1941/42 samt 251 492 kronor 76 öre såsom bidrag till kostnaderna under budgetåret 1942/43. Genom nyssnämnda beslut den 30 april 1942 uppdrog Kungl. Maj:t dessutom åt bolaget att i huvudsaklig överensstämmelse med vissa av bolaget angivna riktlinjer fullfölja den av bolaget bedrivna experiment- och försöksverksamheten.

I skrivelse den 20 december 1944 har *gengasbolaget* hemställt om ersättning för bolagets kostnader för ifrågavarande verksamhet under verksamhetsåret 1943/44 med 288 700 kronor 6 öre.

Bränslekommissionen har i utlåtande den 15 januari 1945 förklarat, att kommissionen saknade anledning att motsätta sig bifall till nämnda framställning.

Föredragande statsrådet har anfört följande.

Tillgång på gengasbränsle är i nuvarande läge en nödvändig förutsättning för att trafikväsendets behov av drivmedel skall kunna tillgodoses. Behovet av sådant bränsle kommer att bestå till dess att flytande drivmedel kunna erhållas i tillräckliga mängder. När detta kan bliva fallet, är för närvarande ovisst. Det är därför angeläget, att en tillfredsställande försörjning med gengasbränsle kan upprätthållas. Vad gengasveden beträffar torde några särskilda åtgärder härutinnan icke erfordras. Det ankommer på bränslekommissionen att i samband med planläggningen och regleringen av vedförsörjningen i allmänhet söka åstadkomma förutsättningar för en tillräcklig tillverkning av sådan ved. Däremot torde särskilda åtgärder vara nödvändiga för att säkerställa behovet av gengaskol. Såsom framhållits i de förut återgivna yttrandena, måste tillverkningen av sådant kol i stor utsträckning planläggas avsevärd tid i förväg. Produktionens storlek blir härigenom i hög grad beroende av uppfattningen om produktionens lönsamhet i framtiden och kan icke alltid med önskvärd snabbhet anpassas efter det aktuella behovet. På senare tid har en viss knapphet på gengaskol gjort sig gällande, vilket emellertid även synes ha berott på bristande tillgång på kolved och på transportsvårigheter. Åtgärder av olika slag ha vidtagits för att råda bot på denna brist, bland annat genom ianspråktagande av gengasbolagets reservlager. Det kan emellertid förutses, att ökade svårigheter kunna komma att uppstå allt eftersom kriget lider mot sitt slut. Det kan antagas, att de enskilda företagarna på området i förväntan på en import av flytande bränslen bliva alltmer försiktiga med att ikläda sig riskerna med en fortsatt produktion eller inköp av gengaskol. Statliga stödåtgärder böra därför vidtagas.

I likhet med bränslekommissionen och priskontrollnämnden anser jag det icke lämpligt, att åt de statliga stödåtgärderna gives formen av en sådan avstämningsgaranti till producenterna som Bilbränsleproducenternas riksförbund m. fl. organisationer föreslagit eller att sagda förbund erhåller statligt uppdrag att i produktionsfrämjande syfte teckna inköpskontrakt med producenterna. Syftet med stödåtgärderna synes i stället på smidigaste sätt kunna nås, genom att gengasbolaget fortsätter sin verksamhet på i huvudsak samma sätt som tidigare och därvid försöker åstadkomma den erforderliga produktionsökningen samt att bolaget dessutom, så snart tillgången på gengaskol så medger, upplägger ett tillfredsställande beredskapslager. Det bör dock framhållas,

att avsikten med ett sådant beredskapslager icke är att övertaga de enskilda företagens normala lagringsrisker, utan att dessa företagare förutsättas komma att i eget intresse hålla lager av den storlek som betingas av deras affärsrörelse. Bolagets uppgifter kunna för närvarande lämpligen angivas på följande sätt:

1. Bolaget bör tills vidare inköpa och försälja färdigt bilkol i enlighet med hittills tillämpade grunder samt i anslutning härtill under år 1945 verkställa de köp av bilkol, som bränslekommissionen må finna anledning att i produktionsfrämjande syfte uppdraga åt bolaget.

2. Bolaget bör avtala om leverans under år 1945 och första kvartalet av år 1946 av råkol under iakttagande av de föreskrifter som bränslekommissionen må finna nödigt meddela samt, i den mån bolaget så finner lämpligt och annat ej följer av vad nedan sägs, krossa och försälja sålunda levererade kol.

3. Bolaget bör i enlighet med anvisningar av bränslekommissionen lagra intill 1 500 000 hektoliter kol. Försäljning av på så sätt lagrat kol får endast ske i enlighet med bränslekommissionens direktiv.

Jämväl nyssnämnda lagringsverksamhet och inköpsverksamhet i produktionsfrämjande syfte skola självfallet bedrivas under hänsynstagande till affärmässiga synpunkter, i den mån detta kan ske utan eftersättande av försörjningssynpunkterna. Det lär dock icke kunna undvikas att förluster komma att uppstå i ifrågavarande verksamhet. I den mån dessa icke täckas av överskott å bolagets övriga verksamhet synas de böra ersättas bolaget. Detta gäller även lagringsförluster på grund av prisfall. Ersättningens storlek bör bestämmas av Kungl. Maj:t i efterskott för varje verksamhetsår. Bolaget har föreslagit, att ett belopp av 1 800 000 kronor anvisas för täckande av bolagets lagringskostnader under tiden 1 juli 1943—31 december 1945 samt att aktiekapitalet höjes från 500 000 kronor till 10 000 000 kronor. Ersättningen till bolaget synes emellertid nu kunna begränsas till att avse verksamhetsåret 1944/45. Med hänsyn till att någon ökning av de nuvarande lagren icke förväntas kunna äga rum förrän under senare hälften av år 1945 torde ifrågavarande förluster för sagda verksamhetsår icke behöva beräknas till högre belopp än cirka 400 000 kronor. Huruvida några kostnader i övrigt, av beskaffenhet att böra ersättas bolaget, kunna uppkomma under återstoden av verksamhetsåret är svårt att för närvarande förutsäga. Några medel härför synas emellertid icke nu behöva beräknas. Ett anslag av 400 000 kronor erfordras alltså, vilket torde böra givas karaktär av reservationsanslag. I den mån ytterligare anslag erfordras för nu ifrågavarande verksamhet under tiden efter den 1 juli 1945, torde frågan härom böra framdeles underställas riksdagen. Därest vad jag nu föreslagit vinner bifall, synes någon höjning av aktiekapitalet icke för närvarande böra vidtagas.

Med hänsyn till bolagets fortsatta verksamhet torde de medel som återstå å reservationsanslaget till Ytterligare förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget böra stå till förfogande även under nästkommande budgetår.

Mot gengasbolagets begäran om ersättning med 288 700 kronor 6 öre för kostnader för experiment- och försöksverksamhet har jag intet att invända. Ersättningen synes kunna avrundas till 288 000 kronor.

Utskottet, som ansett sig böra tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts här ifrågavarande förslag, hemställer,

Utskottet.

att riksdagen må

a) till *Omkostnader för lagring m. m. av gengaskol genom Svenska gengasaktiebolaget* för budgetåret 1945/46 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 400 000 kronor,

b) till *Omkostnader för experiment- och försöksverksamhet genom Svenska gengasaktiebolaget* å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 288 000 kronor,

c) medgiva, att det för budgetåret 1940/41 å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket anvisade reservationsanslaget till Ytterligare förlagskapital för Svenska gengasaktiebolaget må disponeras även under budgetåret 1945/46.

Stockholm den 20 april 1945.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 84.